

VÄITÖSKIRJA SKEPSIKSEN TOIMINNASTA

”Skepsiksen kärjistysten seurauksena kokonaisella tieteenalalla oli vaara leimautua huuhaa-tieteeksi.”

PIA VUOLANTO

SKEPSIS RY oli aktiivinen kiistoissa, jotka käytiin hoitotieteen alalla vuonna 1996 Tampereen yliopistolla. Alkuvuodesta tarkastettiin Helena Frankberg-Lakkalan väitöskirja ”Terveyttä ja hyvää oloa paastolla”. Väittelyillan pääuutislähetyksessä televisiossa todettiin, että väitöskirja on läpimurto ja että paasto on tieteellisesti todistettu terveelliseksi. Väitöstilaisuuden opponentit eivät kuitenkaan olleet tyytyväisiä väitöskirjaan eivätkä tutkimuksen käytännön toteuttamiseen. Erityisesti vastaväittelijä Mikael Fogelholm arvosteli kärkevästi väitöskirjan tieteellistä pätevyyttä. Myös Skepsis kritisoi väitöskirjaa julkisesti.

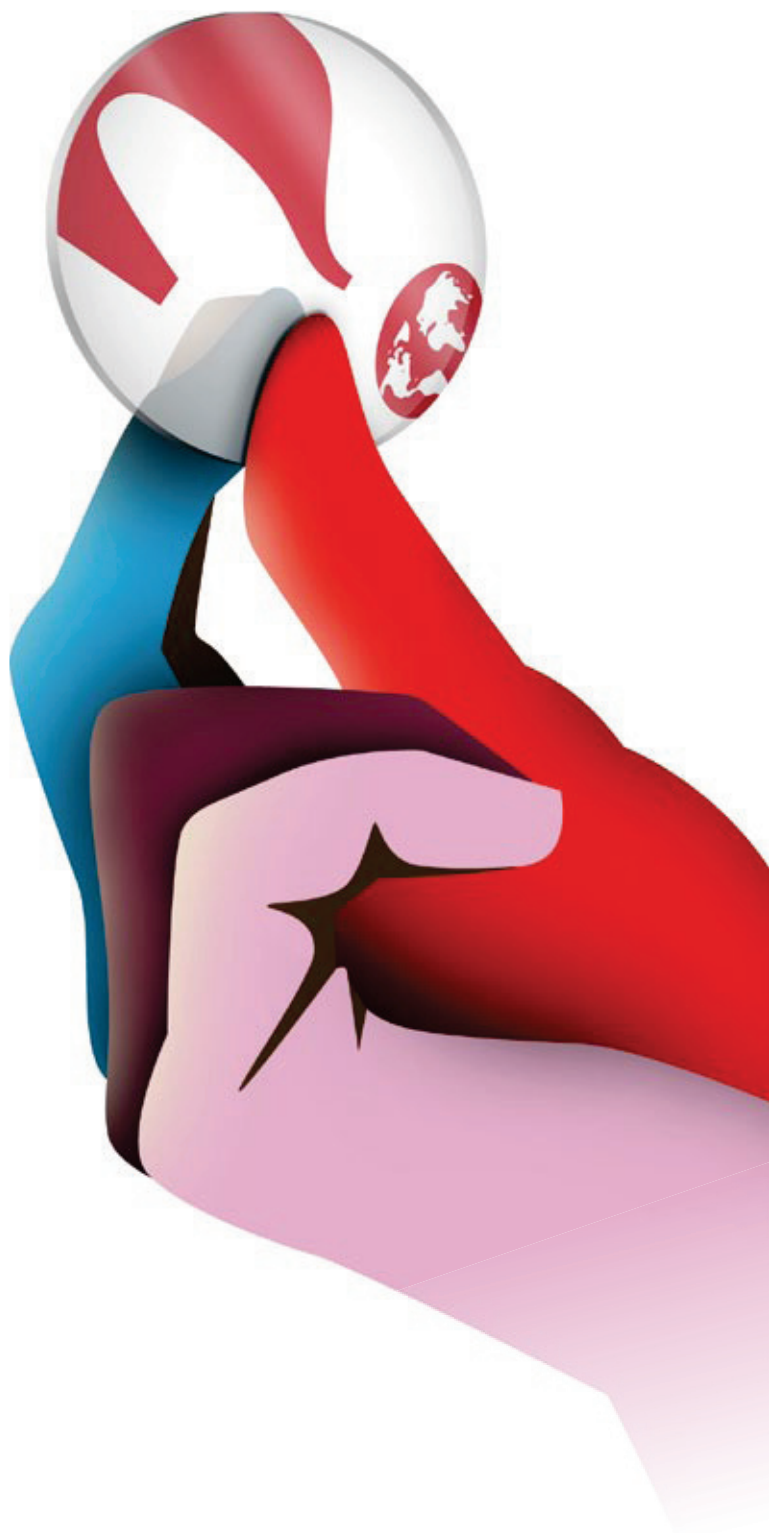
Loppuvuonna 1996 kohua herätti Anja Rautajoen gradu terapeuttisen kosketuksen käsitteestä ja käytännöistä. Gradu julkaistiin kirjana ”Terapeuttinen kosketus”, ja kirjan julkaisija Kirjayhtymä sai sen johdosta Skepsiksen Huuhaa-palkinnon. Tämä aiheutti kriisin Tampereen yliopiston hoitotieteen laitokselle. Palkinnon jälkeen hoitotieteen laitosneuvosto päätti kieltää tiettyjen kirjojen ja teorioiden käyttämisen hoitotieteen opinnäytteissä. Erityisesti kiellettiin viittaukset hoitotieteen teoreetikko Rosemarie Rizzo Parsen teoksiin.

Sosiologian väitöskirjani puretuu näihin kahteen kiistaan. Se purkaa auki keskusteluja, joissa paastoväitöskirja ja terapeuttisen kosketuksen oppikirja määriteltiin epätieteelliseksi. Väitöskirja osoittaa, että keskustelu kiistoissa oli hyvin monimuotoista: käytiin keskustelua hoitotieteen periaatteista, asemasta akateemisessa maailmassa ja laajemmin yhteiskunnassa. Kiistoissa eroteltiin hoitotiedettä ja tiedettä yleensäkin muista tietojärjestelmistä kuten magiasta, uskonnosta ja perinnäistiedosta.

SKEPSIKSELLÄ MERKITTÄVÄ ROOLI

TUTKIMUKSENI KÄSITTELEE, millaista argumentaatiota muun muassa Skepsis käytti määritelläkseen hoitotieteen tieteenalaa. Se nostaa esiin sen, että Skepsiksellä oli molemmissa kiistoissa merkittävä rooli. Paastoväitöskirjan tapauksessa yhdistys vahvisti käsityksiä väitöskirjan epätieteellisyydestä, mutta myös herätti epäilyksiä hoitotieteen tieteenalaa kohtaan esimerkiksi Skeptikko-lehden 2/1996 artikkelissa, jossa referoitiin paastoväitöskirjan argumentteja.

Terapeuttisen kosketuksen konfliktissa yhdistys pani

Huuhaa-palkinnolla alulle keskustelun, jossa määriteltiin monipuolisesti hoitotieteen rajoja ja tehtiin päätelmiä sen asemasta yhteiskunnassa. Skeptikko-lehdessä haastateltiin hoitotieteen professoria ja yhdistyksen aktiivit kirjoittivat lehdessä terapeutin kosketuksen tieteellisyydestä ja hoitotieteen alasta.

Kääntöpuolena Skepsiksen toiminnassa oli, että yksi akateeminen tieteenala sai sen kautta negatiivista julkisuutta ja sen maine oli ainakin hetkellisesti uhattuna. Tieteenalasta luotiin julkisuuteen kuva nuorena ja kokemattomana alana, jolla ei ole riittäviä edellytyksiä tehdä rajaa tieteen ja epätieteen, tieteen ja uskonnon tai tieteen ja magian välillä. Hoitotiede sai mainetta väylänä, jonka kautta epätiede voi tunkeutua tieteen alueelle ja aiheuttaa tieteen sekoittumista new age -ilmiöiden kanssa.

Tällainen negatiivinen palaute osoittaa, kuinka haavoittuvainen nuoren, tutkimustoiminnassaan vasta kehkeytyvässä olevan, ammattiorientoituneen ja naisvaltaisen tieteenalan asema on. Skepsis vahvisti toiminnallaan käsityksiä tieteenalan heikkouksista ja tuotti näkemyksiä ja argumentaatiota, joita vastustajien on helppo käyttää aseena hoitotiedettä vastaan myös kyseisten konfliktien jälkeen.

Tämän vuoksi tutkimukseni herätti kysymyksen Skepsiksen yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta ja toiminnan seurauksista yksittäisten tieteenalojen kannalta.

SKEPSIKSEN TOIMINTA POHDINNAN JA TUTKINNAN ALLE

VARSINKIN UUSIEN TIEEENALOJEN luomisvaiheisiin kuuluu rajojen hakemista sekä teoreettisten ja metodologisten lähestymistapojen epävarmuutta. Kiistat hoitotieteen tieteenalalla osoittavat, että Skepsiksen kärjistysten seurauksena kokonaisella tieteenalalla oli vaara leimautua huuhaa-tieteeksi.

Väitöskirjassa ehdotetaan, että Skepsiksen toimintaa pohdittaisiin ja tutkittaisiin. Jatkotutkimusaiheena esitetään, että yhdistyksen kytköksiä eri tieteenaloihin analysoitaisiin ja sen jäsenkunnan tieteenalataustaa ja miesvaltaisuutta purettaisiin auki, koska yhdistys käyttää merkittävää määrittelyvaltaa asettaessaan tieteen rajoja ja kuvatessaan eri tieteenalojen asemaa.

Tällaista tutkimusta on Ruotsissa jo tehtykin ja osoitettu, että skeptikkoliike muistuttaa tieteen vahtikoirien ja poliisien toimintaa, joka toimittaa episteemisiä ”puhdistuksia” tieteen kentillä (Forstorp, Per-Anders 2005. *The Construction of Pseudo-Science: Science Patrolling and Knowledge Policing by Academic Prefects and Weeders*. VEST 18 (3–4), 17–71).

Keskustelua Skepsiksen toiminnasta tarvittaisiin myös Suomessa. Väitöskirjani antaa lähtökohtia laajalle keskustelulle Skepsis-yhdistyksestä ja skeptikkojen roolista eri tieteenalojen määrittelyssä.

Englanninkielinen sosiologian väitöskirja ”Rajatyö ja akateemisen aseman haavoittuvuus: tapaus suomalainen hoitotiede” tarkastettiin Tampereen yliopistolla 22. marraskuuta 2013. Kirjoittaja on tutkija, TiM (hoitotiede) ja jatko-opiskelija (sosiologia).

TÄSTÄ OLI KYSYMYS, I

SKEPSIS RY myönsi Huuhaa-palkinnon 1996 Kirjayhtymälle Anja Rautajoen ”Terapeuttinen kosketus” -kirjan julkaisemisesta Studia-kirjasarjassaan. Skepsis ry katsoo, että Kirjayhtymä on hämärtänyt terveydenhuollon opetukseen tarkoitettua tieteellisen ja pseudotieteellisen kirjallisuuden rajaa antamalla tällaiselle kirjallisuudelle foorumin kirjasarjassaan, jossa julkaistaan sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle suunnattua oppi- ja ammattikirjallisuutta.

Kirjan tekijä antaa ymmärtää, että kyseessä on terveydenhuollossa muualla maailmalla yleisesti hyväksytty menetelmä, joka tulisi ottaa käyttöön myös Suomessa. Kirjassa kuvattu terapia on kuitenkin tyypillinen vaihtoehtohoito, jossa sekoittuvat eteeriset energiavirrat, jalokiviterapia, kosmiset ulottuvuudet, telepatia, kaukoparannus, värähtelytaajuudet ja muut niin sanottuun new age-ajatteluun kuuluvat käsitteet.

Kyseinen teos on uskomaton kokoelma fyysisen käsitteiden väärinymmärrystä ja mystifiointia. Kirjassa väitetään muun muassa, että ”Einstein ja muut tunnetut fyysikot ovat huomanneet, että aine on ajatusta, joka värähtelee alemmalla taajuudella.” Lisäksi todetaan, että ”Energia on aine, jolla ihminen elää ja kuolee.” Terapiaa perustellaan evoluutioteorialla, itämaisilla filosofioilla ja kvanttifysiikalla. Huolestuttavana Skepsis ry pitää kirjassa esitettyä väitettä, jonka mukaan energia, energiakenttä ja energianvaihto olisivat hoitotieteessä yleisesti hyväksytyjä käsitteitä.

Palkinnollaan Skepsis ry haluaa kiinnittää huomiota lääketieteeseen perustuvan terveydenhuollon ja erilaisten myyttisiin uskomuksiin perustuvien hoitojen rajojen hämärtymiseen. Yhdistys on pannut merkille, että jotkut virallisen terveydenhuollon parissa työskentelevätkin ovat lähteneet kriittikittömästi kannattamaan näitä hoitomuotoja, joille ei löydy tieteellisiä perusteita. Yksi esimerkki tästä on terveydenhuollon henkilöstön kiinnostus grafologiasta tai iirisdiagnostiikan mainostaminen terveydenhuollon ammattilaisille tarkoitetuissa lehdissä.

Yhdistyksen mielestä tällaisen uuden terapian tuominen ikäänkuin muualla yleisesti hyväksyttynä hoitomuotona heikentää koko terveydenhuollon opetuksen uskottavuutta. Nuorena tieteenalana hoitotieteeltä odotetaan erityisen suurta valppautta ja kriittisyyttä erilaisten pseudotieteellisten oppien yrittäessä virallistaa asemansa tieteenä.